

Danske privatarkiver før 1660.

Erik Kroman: Privatarkiver før 1660 i Rigsarkivet. (Vejledende Arkivregistraturer VIII. Udgivet af Rigsarkivet. 1948). 188 s.

Danske privatarkiver fra tiden før 1660 er kun bevaret i et sørgeligt ringe omfang. Ved brand og vanrøgt er meget gået tabt, men endnu ned i begyndelsen av 1700-tallet var dog en del adelsarkiver i behold, især i domhuset i Viborg og i Helligånds-huset i København. Før de ældre arkivers skæbne har *G. L. Wad* gjort rede i den fortrinlige indledning til hans skrift: *Om Eggert Christoffer Knuth og Søster Lerche (1881)*, ligesom han i festskriftet til Kr. Erslev i avhandlingen: *Træk af Vandalismen i Fyen levende* har fortalt om de fynske — især dog de offentlige — arkivers triste skæbne. I løbet av 1700-tallet reddede forskellige lærde selskaber en del privatarkiver eller dele av disse og de endte, sammen med andre arkiver, i Geheimearkivet. Her blev de delvis opløst og fordelt i forskellige samlinger, men efter Rigsarkivets dannelse fik V. A. Secher og senere Kr. Erslev igen sagerne fordelt efter proveniensprincippet. Hertil kom, at man fra landsarkiverne udtog en del breve, til lensmænd, idet man mente, at de hørte hjemme i disses privatarkiver. Dette kan dog om-
tvistes, idet en del av disse breve formentlig er tilgået de pågældende i deres egenskab netop av lensmænd, og derfor måske snarere hører hjemme i det pågældende embedes arkiv, altså i lensarkiverne. Den, der vil arbejde med et lens arkiv, må derfor desuden søge oplysninger om lenets forhold i lensmændenes privatarkiver. Det kan undertiden være vanskeligt at avgøre, hvor et brev med rette hører hjemme, fordi brevet kan indeholde både meddelelser av embedsmæssig art og ting av mere privat karakter, fordi man i ældre tid ikke holdt administration og private forhold så stærkt adskilt som senere. Det kan også være vanskeligt at avgøre, om et brev hører til i et privatarkiv eller i et godsarkiv. Når der i nogle av de registrerede privatarkiver findes breve fra fogeder, kunne disse breve med lige så stor ret ligge i et godsarkiv, da brevenes indhold gerne er oplysninger om godsdrift. Da lensarkiverne også findes i Rigsarkivet, er de praktiske vanskeligheder for forskningen ikke store, og det samme gælder for godsarkiverne, for så vidt disse findes i Landsarkiverne. Derimod er der en anden stor vanskelighed for historikere deri, at en del privatarkiver er blevet splittet, således at nogle sager er kommet til Rigsarkivet eller Landsarkiverne, mens andre er havnet i Det kongelige Bibliotek. Dette gælder især om sager fra en senere tid, og her ville det nok være heldigt, om disse sager blev samlet på

ett sted. For at tage et eksempel, så er der næppe grund til, at Johan Bülow's papirer nu findes i fire offentlige institutioner — Det kgl. Bibliotek, Sorø Akademis Bibliotek, Rigsarkivet og Landsarkivet i Odense — foruden at nogle er i privateje på Sanderumgård.

Rigsarkivets embedsmænd har gennem mange år arbejdet med at få de der beroende privatarkivalier samlet og opstillet systematisk, og ikke mindst har den foreliggende registraturs udgiver dr. *Erik Kroman* gjort et omfattende og tidkrævende arbejde for at få registreret og ordnet en række adelsarkiver, og man må derfor være ham og Rigsarkivet taknemlig for, at resultatet nu foreligger i en let tilgængelig og omhyggelig udgave til uhyre hjælp for forskningen.

En indledning gør kort rede for privatarkivernes skæbne og for de fulgte principper ved opstillingen af registraturen. Denne er alfabetisk efter arkivernes ejere — brevmottagerne — dog er nogle breve, hvis modtager ikke kendes, anbragt under avsenderens navn, og endelig findes et register over alle avsendere, hvad der gør bogen endnu værdifuldere og lettere at benytte. Ved hvert arkiv er oplyst ejerens stilling, dødsår og godser, for så vidt det drejer sig om herremænd, hvad der gælder langt de fleste. Identifikationen har ikke altid været let, og er for brevskrivernes vedkommende noget nødtørftig. Det ville således nok have været heldigt at få oplyst, at den Corfits Ulfeldt, der 1688 skrev til Leonora Christine, var hendes mands fætter til Mattrup. Lidt pudsigt virker det også, at man får oplyst, at Abraham Baad blev halshugget og Knud Baad henrettet, mens dødsårsagen ikke oplyses for andre som f. eks. Christence Kruchow! I almindelighed opføres adelsfruer ikke særskilt, hvis deres ægtefælle har efterladt sig et arkiv, således findes Birgitte Gøyes arkiv under Herluf Trolle, men der er dog gjort en undtagelse med Anna Hardenberg. Er det fordi hun var »Frederik II.s Ungdomselskede«?

Arkivernes indhold, der er systematisk opstillet, er av meget forskelligt omfang, men langt det største antal indeholder kun et enkelt eller nogle få breve. Når et sådant enkeltstående brev er et kongebrev, der findes i Kancelliets Brevbøger, er det måske nok av begrænset interesse at få at vide, at originalen er bevaret (se fx. Peder Vinstrup). Registraturen skelner mellem pergamentsbreve, om hvilke kun årstallet oplyses, og papirbreve, der opstilles i faste hovedgrupper efter indhold, men er denne adskillelse nødvendig? Som regel kan man vel gå ud fra, at pergamentsbreve er juridiske dokumenter, fx. skøder, men det ville dog formentlig være rimeligere at indordne brevene under de systematiske ru-

brikker uden hensyn til materialets art, selv om brevene nu opbevares på forskellig måde.

Arkivernes indhold, i al fald de størres, er av broget karakter. Det falder i alt væsentligt i et par hovedgrupper: adkomstdokumenter som skøder, jordebøger, skiftedokumenter og domme, og hertil slutter sig naturligt andre sager vedrørende godsdriften som de få stumper av regnskaber, der er bevaret. Den anden hovedgruppe er breve fra kongen eller private, et enkelt sted — hr. Oluf Stigsen Krognos arkiv — er bevaret kopibøger 1487—99, og endelig findes der en del personlige optegnelser som koncepter, udkast til gravskrifter og dagbøger.

En række av de største arkiver er allerede tidligere udgivet: Mogens Gyldenstiernes, Christoffer Gøyes og Herluf Trolles, men der findes dog endnu store, uudgivne samlinger, fx. fra slægterne Bille, Gyldenstjerne, Rosenkrantz og Rud, især må fremhæves Esge Pedersen Billes (død 1552) ikke mindst på privatbreve uhyre righoldige arkiv. Det aldeles overvejende antal arkiver stammer fra adelsmænd, men der er dog enkelte små arkiver fra borgere og gejstlige, og heri er der kun få privatbreve, rent undtagelsesvis findes der fire breve til professor Peder Kjerulf (død 1642).

Rigsarkivet bebuder en registratur over privatarkiverne fra den følgende tid, og efter at have modtaget den foreliggende bog, der ved sin kyndige opstilling, sine gode oplysninger og sit rige indhold er en fortrinlig hjælp for historikere, glæder man sig til det næste bind av de vejledende registraturer. Et arkiv uden registraturer er — som en bog uden register — av begrænset værdi og brugbarhed, og selv om sagerne er registreret på sedler og i protokoller, er det jo ikke hver mands sag, og navnlig ikke hver lokalhistorikers sag, at kunne gå ind og slå op i Rigsarkivet, når man har brug for en oplysning, så man må håbe, at Rigsarkivet i de kommende år må få arbejdskraft og bevillinger til at fortsætte sin udmærkede udgivervirksomhed.

Hans H. Fussing.

Kulturhistorisk tværsnit.

Danske Hjem ved Aarhundredskiftet. Redigeret af Poul Bagge. (Hirschsprungs forlag 1947). 226 s.

Landsarkivar, dr. Povl Bagge har samlet elleve livfulde og konkrete skildringer af livet i hjem fra alle samfundsklasser omkring år 1900. Resultatet er blevet en bog, der kan anbefales alle kul-